

Khoa Sư Phạm

Cơ Sở Văn Hóa Việt Nam

Tác giả: Phùng Hoài Ngọc

Phần 1: Văn hóa học đại cương

Văn hóa là cái còn lại khi người ta đã quên đi tất cả, là cái vẫn thiếu khi người ta đã học tất cả .

Edouard Herriot

Chương 1: Văn hóa và văn hóa học

Văn hóa là gì?

Theo cách hiểu thông thường, văn hóa là học thức, trình độ học vấn và lối sống lành mạnh. Theo nghĩa rộng, VH bao gồm toàn bộ đời sống con người Trên thế giới có nhiều định nghĩa về VH. Chúng ta chọn định nghĩa đã được UNESCO công nhận:

“Văn hóa là một hệ thống hữu cơ các giá trị vật chất và tinh thần do con người sáng tạo và tích lũy trong quá trình hoạt động thực tiễn và trong sự tương tác giữa con người với môi trường tự nhiên và xã hội “

Tính chất và chức năng của văn hóa

2.1. Tính hệ thống và chức năng tổ chức xã hội:

VH gồm nhiều bộ phận có liên quan mật thiết với nhau, ảnh hưởng lẫn nhau. Những con người có chung một nền VH sẽ sống chung thành một cộng đồng ổn định

2.2. Tính giá trị và chức năng thúc đẩy xã hội vận động đi lên

Có nhiều cách phân loại giá trị văn hóa:

- Giá trị vật chất, giá trị tinh thần, giá trị hỗn hợp vật chất – tinh thần
 - Giá trị sử dụng, giá trị đạo đức và giá trị thẩm mỹ
 - Giá trị vĩnh cửu, giá trị nhất thời , giá trị lịch sử và giá trị đang hình thành
- Tính giá trị còn có vai trò điều chỉnh xã hội , bằng cách tạo ra những mẫu mực để mọi người noi theo.

2.3. Tính lịch sử và truyền thống có chức năng giáo dục, duy trì cộng đồng.

2.4. Tính dân tộc tạo nên cá tính, bản sắc riêng, phân biệt với dân tộc khác.

Phân biệt văn hóa, văn hiến, văn vật và văn minh.

Văn hoá	Văn hiến	Văn vật	Văn minh
Hài hoà giữa vật chất và tinh	Thiên về giá trị tinh thần	Thiên về giá trị vật chất	Thiên về giá trị vật chất, kỹ

thân			thuật
Có bề dài lịch sử	Có bề dài lịch sử	Có bề dài lịch sử	Có trình độ phát triển
Có tính dân tộc	Có tính dân tộc	Có tính dân tộc	Có tính quốc tế
Thiên về nông thôn, nông nghiệp, phương Đông	Thiên về nông thôn, nông nghiệp, phương Đông	Thiên về nông thôn, nông nghiệp, phương Đông	Thiên về thành thị, thương mại, và công nghiệp, phương Tây

Cấu trúc của một nền văn hóa

Có thể chia ra 4 thành tố, gồm :

- Bộ phận văn hóa nhận thức
- Bộ phận văn hóa tổ chức cộng đồng xã hội và đời sống cá nhân.
- Bộ phận văn hóa ứng xử trong môi trường tự nhiên.
- Bộ phận văn hóa ứng xử trong môi trường quốc tế.

Các bộ môn nghiên cứu văn hóa

Gồm những chuyên ngành:

- Văn hóa học đại cương, còn gọi là Lí thuyết văn hóa, nghiên cứu các khái niệm, quy luật hình thành và phát triển văn hóa...
- Địa lí văn hóa: tìm hiểu văn hóa của các vùng (theo chiều ngang).
- Lịch sử văn hóa: khảo sát quá trình diễn biến của một nền văn hóa dân tộc.(theo chiều dọc)
- Cơ sở văn hóa nhằm nghiên cứu một nền văn hóa dân tộc, bao hàm cả địa-văn hóa và sử -văn hóa, nhằm hướng vào thời hiện đại, với mục đích bảo tồn và phát triển nền văn hóa ấy.

Hai loại hình văn hoá cơ bản trên thế giới

Người ta thường phân chia thế giới ra hai khu vực văn hóa: phương Đông và phương Tây.

Cách chia như thế chỉ là tạm thời, vì nó thiếu cơ sở khoa học và không chính xác. Tiêu chí phân loại phải căn cứ vào lối sống chủ yếu (cách sản xuất), mà sản xuất phụ thuộc vào địa hình, khí hậu.

Thuở xưa, con người trên trái đất có hai nghề sản xuất chủ yếu: trồng lúa nước và chăn nuôi du mục.

Bảng đối chiếu hai loại hình văn hoá.

Tiêu chí	Văn hoá nông nghiệp (Chủ yếu ở phương Đông)	Văn hoá du mục (Chủ yếu ở phương Tây)
Địa hình, khí hậu	đồng bằng, nóng, ẩm, thấp	thảo nguyên, lạnh, khô, cao
Nghề nghiệp chính	trồng lúa nước	chăn nuôi du mục
Cách sống (nơi ở)	định cư, nhà ở ổn định	du cư, cắm trại, lều tạm bợ
Quan hệ với tự nhiên	gắn bó, hoà hợp	chiếm đoạt, khai thác
Ăn uống	đồ ăn thực vật	đồ ăn động vật
Quan hệ xã hội	trọng tình, trọng đức, trọng văn, trọng nữ, dân chủ, trọng tập thể	trọng lý (nguyên tắc), trọng tài, trọng võ, trọng nam giới, trọng cá nhân (thủ lĩnh)
Giao lưu đối ngoại	hiếu hoà, dung hợp, mềm dẻo khi đối phó	hiếu chiến, độc tôn, cứng rắn bằng bạo lực
Đặc điểm tư duy	chủ quan, cảm tính, kinh nghiệm, tổng hợp và biện chứng	khách quan, lý tính, thực nghiệm, phân tích và siêu hình
Văn học nghệ thuật	thiên về thơ, nhạc trữ tình	thiên về truyện, kịch, múa sôi động
Xu hướng khoa học	thiên văn, triết học tâm linh, tôn giáo	khoa học tự nhiên, kỹ thuật
Khuyh hướng chung	thiên về văn hoá nông thôn	thiên về văn minh thành thị

Trên đây trình bày những nét khác biệt cơ bản nhất giữa hai loại hình văn hóa chủ yếu của loài người. Trên cơ sở đó, sinh viên tiếp tục tìm hiểu những nét khác nhau trong nhiều lĩnh vực khác.

Phần 2: Cơ sở văn hóa Việt Nam

Chương 2: Xác định tọa độ nền văn hóa Việt Nam (20 tiết)

Ba yếu tố cơ bản tạo nên một nền văn hóa :

- Chủ thể văn hóa
- Không gian văn hóa
- Thời gian văn hóa

Chủ thể văn hóa là các dân tộc Việt nam (4 tiết)

Cách đây trên 30 vạn năm, loài người sống ở hai khu vực chính: phía Tây và phía Đông. Khu vực phía Tây gồm 2 đại chủng là chủng Âu (Europeoid), và chủng Phi (Negroid) Còn ở phía Đông, có đại chủng Á (Mongoloid) sống ở phía Bắc, đại chủng Úc (Australoid) sống ở phía Nam gồm khu vực Đông Nam Á và nam đảo Thái bình dương.

Cách đây khoảng 10 ngàn năm (thời đồ đá giữa), chủng tộc Melanesien (thuộc đại chủng Australoid) đang sinh sống trên khu vực Đông nam Á, tính từ phía nam sông Dương Tử trở xuống. Một dòng người du mục thuộc đại chủng Á từ phương Bắc thiên di xuống, vượt qua sông Dương Tử (còn gọi Trường giang), dừng lại và hợp chủng với dân Melanesien nông nghiệp bản địa, tạo ra một chủng mới gọi là Indonesien (Mã lai cổ), nước da ngăm đen, tóc hơi quăn, tầm vóc thấp.

Cách đây khoảng 5000 năm (thời đồ đá mới, đầu thời đại đồ đồng), tiếp tục diễn ra sự tiếp nhận và hợp chủng dòng người Mongoloid phía Bắc đi xuống với dân cư Indonesien bản địa, tạo ra chủng mới, Austroasiatic -gọi là chủng Nam Á.

Dần dần, chủng Nam Á chia tách ra nhiều dân tộc gọi chung là nhóm Bách Việt, như Dương Việt, Đông Việt, Điền Việt, Lạc việt, Mân việt, Nam việt,...sinh sống từ phía nam sông Dương Tử cho tới bắc Trung bộ. Nhóm này hình thành theo 4 nhóm ngôn ngữ là Việt -Mường, Môn -Khmer, Tày- Thái, Mèo -Dao. Trong đó, dân tộc Việt (kinh) chiếm đa số, tới 90 %.

Trong khi đó, một bộ phận dân Indonesien không muốn ở lại hợp chủng với các dòng du mục phương Bắc nên đã di chuyển dọc theo dãy Trường Sơn vào phía Nam, định cư lại ở vùng Tây nguyên và Trung bộ, đó là các dân tộc Bana, Êđê, Gia rai, Churu, Vân kiều... và dân tộc Chăm ngày nay.

Như vậy, người Việt ngày nay đều có chung một nguồn gốc là chủng Indonesien nhưng lại đa dạng và sống rải rác khắp từ Bắc đến Nam.

Không gian văn hóa- còn gọi là lãnh thổ văn hóa (8 tiết)

Hai tam giác không gian văn hóa Việt Nam

Hãy xác định vị trí sông Dương Tử trên bản đồ và đường biên giới Việt - Trung ngày nay.

Tam giác thứ nhất: cạnh đáy là bờ nam sông Dương Tử, còn đỉnh là bắc Trung bộ (khoảng Đèo Ngang). Đây là giai đoạn các dân tộc phương Nam còn sống chung với các dân phương Bắc xuống.

Cách đây khoảng 4000 năm, các dân tộc Việt lùi xuống, hình thành quốc gia đầu tiên gọi là Văn Lang, đồng thời mở mang bờ cõi về phương Nam.

Một đảo nhỏ xa xôi ngoài biển rộng
Vẫn tiếng làng tiếng nước của riêng ta
Tiếng chẳng mất khi Loa Thành đã mất
Nàng Mị Châu quì xuống lạy cha già
Tiếng thao thức lòng trai ôm ngọc sáng
Dưới cát vùi sóng dập chẳng hề nguôi
Tiếng tủi cực kẻ ăn cầu ngủ quán
Thành Nguyễn Du vàng vạc nỗi thương đời

Trái đất rộng giàu sang bao thứ tiếng
Cao quý thâm trầm rục rờ vui tươi
Tiếng Việt rung rinh nhịp đập trái tim người
Như tiếng sáo, như dây đàn máu nhỏ

Buồm lộng sóng xô, mai về trúc nhớ
Phá cũ lỏng vời vợi cánh chim bay
Tiếng nghẹn ngào như đời mẹ đắng cay
Tiếng trong trẻo như hồn dân tộc Việt

Mỗi sớm dậy nghe bốn bề thân thiết
Người qua đường chung tiếng Việt cùng tôi
như vị muối chung lòng biển mặn
như dòng sông thương mến chảy muôn đời

Ai thưở trước nói những lời thứ nhất
còn thô sơ như mảnh đá thay rìu
điều anh nói hôm nay, chiều sẽ tắt
ai người sau nói tiếp những lời yêu?

Ai phiêu bạt nơi chân trời góc biển
có gọi thầm tiếng việt mỗi đêm khuya?
ai ở phía bên kia cầm súng khác
cùng tôi trong tiếng Việt quay về

Ôi tiếng Việt suốt đời tôi mắc nợ
quên nỗi mình, quên áo mặc cơm ăn
Trời xanh quá, môi tôi hôi hộp quá
Tiếng Việt ơi tiếng Việt ân tình...

(Lưu Quang Vũ)

Thư mục tham khảo

1. Việt Nam văn hóa sử cương - Đào Duy Anh
2. Đại cương văn hóa phương Đông - Lương Duy Thứ và nhóm tác giả
3. Đại cương lịch sử văn minh phương Tây - Đỗ Văn Nhung
4. Tìm về bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam - Trần Ngọc Thêm (tài liệu chính)
5. Cơ sở văn hóa Việt Nam - Trần Ngọc Thêm (tài liệu chính)
6. Cơ sở văn hóa Việt nam - Trần Quốc Vượng
7. Văn hóa học đại cương - Trần Quốc Vượng và nhiều tác giả

Và nhiều tài liệu khác

Tailieu.vn